

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТІВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ПРОТЕКЦІОНІЗМУ З ОГЛЯДУ НА ТІНІЗАЦІЮ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

Розглядаються питання, пов'язані з впливом інструментів протекціонізму на тінізацію зовнішньої торгівлі в умовах глобалізації. Використовується теоретичний підхід Дж.Бгагвати щодо аналізу контрабандних потоків.

Рассматриваются вопросы связанные с влиянием инструментов протекционизма на тенезацию внешней торговли в условиях глобализации. Используется теоретический подход Дж.Бгагвати по анализу контрабандных потоков.

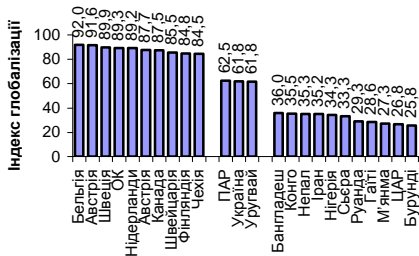
The questions related to the impact of protectionist instruments on external trade shadowing in circumstances of globalization. Dzh.Bhahvati theoretical approaches to analyze of smuggling nets are used.

Ключові слова: тінізація зовнішньої торгівлі, контрабанда, протекціонізм, глобалізація.

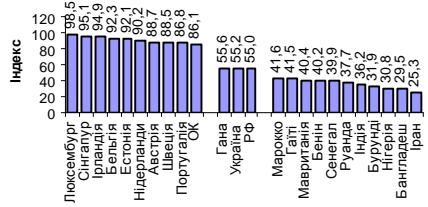
На даному етапі глобалізація світової економіки є одним з чинників та водночас наслідків посилення інтеграційних процесів у межах регіональних політичних та економічних угруповань. Такі тенденції мають низку позитивних, а також негативних наслідків. До позитивних можна зарахувати можливість використання у максимальному обсязі потенціалу країн, що прагнуть до інтеграційних об'єднань (нарощення обсягів експорту, використання дешевших трудових та природних ресурсів країн, що розвиваються, пошук нових ринків збуту готової продукції, збереження навколишнього середовища власної країни тощо). До негативних відносимо залежність країн, що розвиваються, та країн третього світу від країн, що домінують на політичній та економічній арені (США, Великобританія, країни ЄС) і внаслідок цього пропонують своїм партнерам нерівні умови торговельної співпраці. Це призводить до значної диспропорції економічного розвитку світового господарства у розрізі національних економічних систем. При цьому інтеграційні угруповання, що покликані реалізовувати взаємовигідну зовнішньоекономічну стратегію, не завжди виконують роль раціоналізатора макроекономічних показників держав, що залучені у процеси глобалізації світової економіки і, як правило, сприяють розвитку промислово розвинутих країн (рис. 1).

На сучасному етапі уряди багатьох країн намагаються захистити національний ринок від експансії закордонних товарів тарифними та нетарифними засобами регулювання зовнішньоекономічної політики. Проте політика протекціонізму не завжди є оптимальним методом захисту національної економіки, оскільки може спричинити низку негативних наслідків: погіршення інвестиційного клімату в державі, послаблення конкурентної боротьби на внутрішньому ринку, зниження обсягу валового

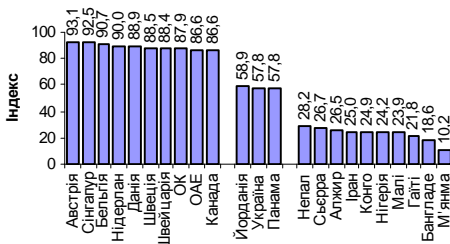
національного доходу, знецінення національної одиниці [1, с.12], а також збільшення обсягів контрабандної торгівлі внаслідок введення митних тарифів по окремих групах товарів. Оскільки спостерігається динаміка до зростання обсягів товарообороту з основними торговельними партнерами України – Росією, Польщею, Китаєм, Туреччиною, Німеччиною, Італією, Білоруссю, США, то проблема законослухняності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності стає актуальнішою. В деяких країнах, що розвиваються, контрабанда досягла значних обсягів і виступає однією з основних проблем, що перешкоджають повноцінному розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країни.

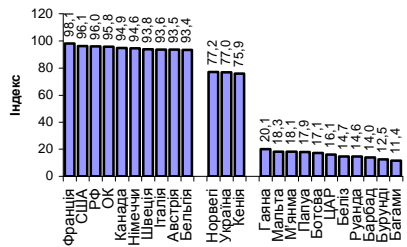
а) інтегральний показник глобалізації

б) індекс економічної глобалізації

в) індекс соціальної глобалізації

г) індекс політичної глобалізації

Рис. 1. Рейтинг країн за індексом глобалізації у розрізі окремих компонент та місце України у цьому рейтингу станом на 2008 р. [3]

Тому не дивно, що контрабанда розглядається багатьма вченими (зокрема Дж.Бгагваті, Б.Хенсен, Дж.Геррі) як економічне явище, що становить реальну загрозу економічній безпеці для країн з перехідною економікою.

Окреслення теоретико-методичних підходів до аналізу впливу політики протекціонізму на обсяги контрабандних потоків у зовнішній торгівлі.

Зазвичай вважається, що збільшення контрабандних потоків виступає як однозначно негативне явище для економіки країни. Однак ми хочемо розглянути теоретичну модель, яка показує, що маніпуляції тарифними ставками можуть як негативно, так і позитивно впливати на рівень доходу в державі.

Для того щоб показати, що обкладання надто високими тарифами окремих товарів не завжди сприяє досягненню певних завдань держави, таких як захист вітчизняного виробника або поповнення Державного бюджету, розглянемо "малу відкриту" економіку, де відсутня монопольна торгівля товарами і послугами. Припустимо, що в даній країні виготовляються два товари X_1, X_2 , де X_1 – товар, що експортується, X_2 – товар, що імпортується, причому кількість імпортованого товару X_2 залежить від виробництва товару X_1 . G – крива виробничих можливостей країни, яка виступає функцією від X_2 ($G > 0, G' < 0, G'' < 0$ для $0 \leq X_2 \leq \bar{X}_2$). Припустимо також, що зовнішня торгівля здійснюється двома каналами: шляхом законної торгівлі і за допомогою контрабандних потоків. Не існує жодних обмежень та субсидій у сфері виробництва і споживання (це стосується до всіх видів податків і зборів, окрім митних тарифів).

$$C_1 = p_d X_1 + x_{leg} + x_s, \quad (1)$$

$$C_2 = p_d G(X_2) - p_{leg} x_{leg} - p_s x_s, \quad (2)$$

$$U_1 = p_d U_2 \quad (3)$$

$$-G'(X_2) = p_d \quad (4)$$

C_1, C_2 – споживання товару, що імпортується та експортується відповідно; p_d, p_{leg}, p_s – індекс цін на внутрішньому ринку та на товари легальної та контрабандної зовнішньої торгівлі відповідно; G – крива виробничих можливостей держави (товару 1 та 2); U – корисність.

Нехай p_d – індекс внутрішніх цін, а p_j, p_s – індекси зовнішніх цін – для легальної торгівлі і для контрабанди. C_i – споживання i -го товару, x_{leg}, x_s – імпорт товарів через легальні канали і шляхом контрабандного перевезення відповідно. $U(C_1, C_2)$ – крива байдужості даної країни (тобто споживання).

Перше рівняння показує обсяг споживання товару 1, у рівнянні 2 відображено обсяг споживання товару. Рівняння 3 і 4 описуються у теорії максимізації корисності і доходу, при певному рівні внутрішніх цін p_d та при даній кривій виробничих можливостей. Рівняння 4 показує, що при збільшенні імпорту товару X_2 знижується рівень внутрішніх цін на цей товар та зменшується внутрішнє виробництво товару X_2 .

Відсутність торговельної монополії передбачає, що ціна легальної зовнішньої торгівлі дорівнює рівноважній ринковій ціні, тобто $p_{leg} = \bar{p}_{leg}$. Розглянемо ситуацію, коли запровадження митного тарифу t призводить

до витіснення легальної торгівлі, таким чином $x_{leg} = 0$. Отже, $p_d (= p_s)$ (внутрішня ціна товару зовнішньої торгівлі дорівнюватиме контрабандній).

Якщо витрати в умовах контрабанди є постійними, тоді ціна на контрабандні товари дорівнюватиме рівноважній ціні, що сформувалася на контрабандні товари ($p_s = \bar{p}_s$), іншими словами, індекс цін на контрабандні товари дорівнюватиме частці контрабандного експорту товару два, необхідного для імпорту товару один $p_s = f(x_s)/x_s$, (де $f(x_s)$ – контрабандний експорт товару два, необхідний для контрабандного імпорту товару один на рівні x_s). Можемо зазначити, що $f(0) = 0, f' > 0, f'' > 0$, це означає, що індекс контрабандних цін p_s – прямо пропорційний контрабандному експорту x_s , а $p_s < f'$. Отже, маємо такі рівності:

$$p_{leg} = \bar{p}_{leg}, x_{leg} = 0, p_s = p_d, p_s = \bar{p}_s \quad (5)$$

або

$$p_{leg} = \bar{p}_{leg}, x_{leg} = 0, p_s = p_d, p_s = h(x_s)/x_s \quad (6)$$

Тепер порівняємо рівень корисності споживачів контрабандних товарів U^s , який вдалося досягнути після введення мита t з корисністю U^t в умовах відсутності контрабанди. Зрозуміло, що за умов відсутності контрабанди, індекс внутрішніх цін дорівнює індексу контрабандних $p_d (= p_s)$, а також відповідає індексу цін легального імпорту $\bar{p}_j(1+t)$ з включенням митного тарифу, добробут у країні буде вищий, ніж він міг би бути в умовах присутності контрабанди. В даному випадку рівень виробництва буде незмінним, але умови торгівлі у випадку з контрабандою будуть значно гіршими, ніж за її відсутності за умови встановлення мита. Отже, рівень корисності за умов присутності буде нижчим, порівняно з ситуацією її відсутності $U^s < U^t$, за умови, що $p_d = p_s = \bar{p}_j(1+t)$ – у даному випадку контрабанда погіршує добробут країни.

А тепер розглянемо ситуацію, коли індекс цін легального імпорту з врахуванням митних тарифів $\bar{p}_j(1+t)$ є вищим від індексу внутрішніх цін, що дорівнює індексу контрабандних ($p_d = p_s$) (7).

Отже, зв'язок між внутрішньою ціною, що збігається з контрабандною, ($p_d = p_s$) – обернено пропорційний. При зниженні індексу внутрішніх цін p_d підвищується рівень корисності споживанні контрабандних товарів U^s і є

вищим за рівень корисності U^t при споживання товарів легальної торгівлі з врахуванням тарифу t , тобто $U^s > U^t$. Рівень корисності споживачів контрабандної продукції дорівнює рівню корисності споживачів легально виготовленої та проданої продукції у тому випадку, коли індекс інфляції на ці товари рівнозначний. На рис. 2 таке співвідношення показано на прямій p_d^* у т. S, а також корисність може зменшуватись чи збільшуватись ($U^s > < U^t$) залежно від того, як розташована внутрішня ціна p_d щодо p_d^* ($p_d > < p_d^*$). Таким чином, після запровадження надто високих тарифів легальна торгівля усувається контрабандою, оскільки підвищується рівень корисності споживання контрабандних товарів (p_d знаходиться вище від рівня p_d^*).

$$\begin{aligned}
 &= U_2^s \left(p_d \frac{dC_1}{dp_d} + \frac{dC_2}{dp_d} \right), \text{ з формули } 3, \\
 &= U_2^s \left\{ \frac{d}{dp_d} (p_d C_1 + C_2) - C_1 \right\}, \\
 &= U_2^s \left[\frac{d}{dp_d} \{ p_d X_1 + X_2 \} - C_1 \right], \text{ оскільки } p_d = p_s \cdot x_{leg} = 0, \quad (7) \\
 &= U_2^s (X_1 - C_1), \text{ з формули } 4, \\
 &= -U_2^s x_s, \text{ з формули } 1, \text{ а також при } x_{leg} = 0 \\
 &\langle 0
 \end{aligned}$$

Таку ситуацію можна зобразити за допомогою моделі конкурентних переваг. На рис. 2 показана крива виробничих можливостей в умовах вільної торгівлі OI_t , яка перетинається з кривою пропозиції легальної торгівлі OL без врахування митних тарифів. За умови введення тарифу OM/MN крива пропозиції знижується до рівня OI_t . Крива байдужості TI_t в точці R є дотичною до прямої, що відображає співвідношення внутрішніх цін, які включають тарифи MR.

Таким чином, можемо розглядати декілька ситуацій, що описують вплив контрабанди на динаміку корисності споживання:

• 1 зона, де крива пропозиції контрабандних товарів лежить на відрізку між OQ і OS . Отже у цій зоні контрабанда підвищує рівень корисності;

• 2 зона, де крива пропозиції лежить між OS і OW , в цій зоні контрабанда буде знижувати добробут споживачів;

• 3 зона, де крива пропозиції лежить ліворуч від OW ($=MR$), на цьому відрізку рівень корисності буде аналогічним до того, який присутній у т. R на кривій виробничих можливостей TI_t .

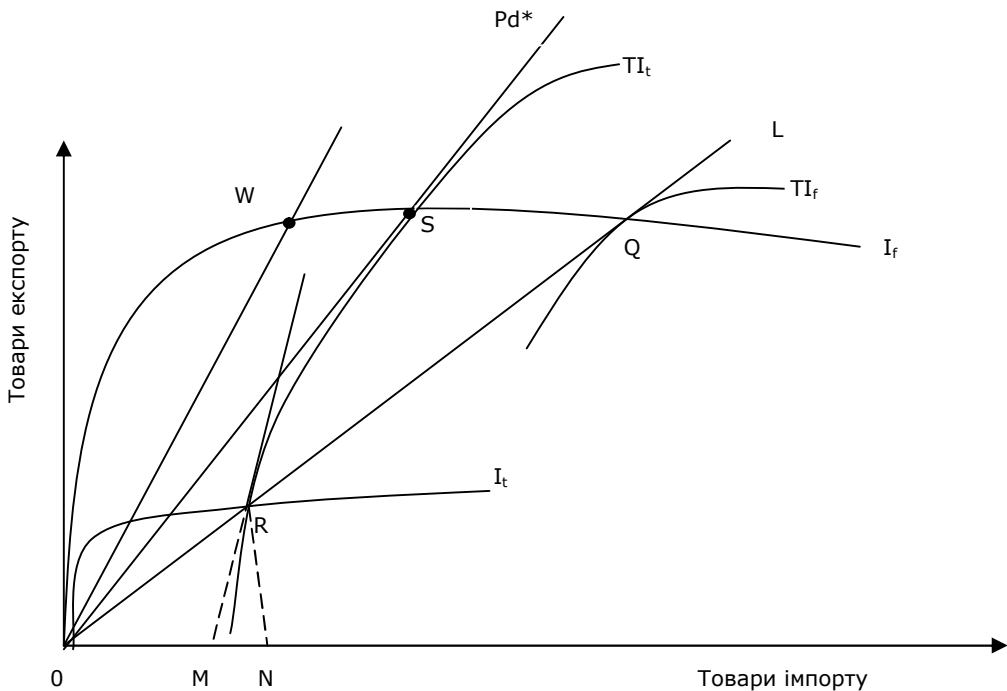

Рис. 2. Модель Бгагваті-Хенсена "Вплив контрабандної торгівлі на динаміку корисності споживання" [1]

Порівнюючи теоретичні аспекти впливу митно-тарифної політики на умови ведення зовнішньоторговельної діяльності з емпіричними даними (1993-2000 рр.), що показують вплив запровадження надто високих тарифів, зокрема на торгівлю продовольчою групою товарів, можна зробити такі висновки: в умовах української економіки зв'язок між підвищенням митних платежів та динамікою валового національного продукту майже відсутній. Ці висновки підтверджуються результатами регресійного аналізу ($Y=12,8+0,0023t$) – при збільшенні митних тарифів (t) на 1% ВВП (Y) зростав лише на 0,0023%, крім того, коефіцієнт детермінації (R^2) на рівні 0,3 свідчить про те, що протягом аналізованого відрізка часу митні тарифи не сприяли зростанню ВВП в Україні.

Спроби створення в Україні великих фірм-імпортерів продовольства досі не мали поширення. З-поміж основних стримуючих чинників – збитковість будь-якого легального торговельного бізнесу внаслідок досить жорсткого податкового навантаження. Тому імпорт продовольства "в особливо великих розмірах" здійснювався здебільшого у вигляді операцій прямого товарообміну. Отже, намагання держаних органів управління зменшити обсяги імпорту по окремих групах товарів призвело до скорочення обсягів легального імпорту та частки контрабандних потоків.

Про високий рівень контрабандних товарів свідчать, зокрема, ціни на внутрішньому ринку продовольства, які є надто низькими, якщо враховувати митні тарифи на ці товари.

Отже, при визначенні стратегічних напрямів зовнішньої політики України необхідно перш за все звертати увагу на динаміку дохідної і витратної частини бюджету під дією зміни тарифного навантаження по окремих групах товарів, враховуючи при цьому можливість диверсифікації підприємств, які працюють у межах закону, контрабандними структурами, що є передумовою дисбалансу національної економіки і наслідком недосконалих інтеграційних процесів в економічній сфері.

Список використаних джерел:

1. Bhagwati J., *Illegal transactions in international trade.* – North-Holland Publishing company, 1974. – P.7.
2. Mandell R. *International economics.* – 1989. – №7. – С.12;
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://globalization.kof.ethz.ch/static/pdf/rankings_2008.pdf.